

ISSN 2091-5187

СЕРВИС

ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ЖУРНАЛ

№4/1

2024

СЕРВИС

ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ 2024 йил, 4/1-сони

Муассис: Самарқанд иқтисодиёт ва сервис ин ститутути

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлиги томонидан 2008 йил 31 декабрда
0561-рақам билан рўйхатга олинган.

ЎзР ОАК Риёсатининг 19.03.2017 й., 239/5-сонли қарори билан эътироф этилган

**Тахририят ижодий
жамоаси:**

Бош муҳаррир:

и.ф.д., проф. М.Э.Пўлатов

Бош муҳаррир

ўринбосари:

и.ф.н., проф. Д.Х.Асланова

Масъул котиб:

и.ф.д., проф. М.Қ.Пардаев

Муҳаррирлар:

и.ф.д., доцент Ф.А.Сафаров

PhD, доцент И.М.Пардаева

А.Х.Мингбоев

Техник муҳаррир:

и.ф.н., проф. А.Н.Холиқулов

Корректор:

PhD, доц. С.А.Бабаназарова

Саҳифаловчи:

PhD Х.Н.Очилова

1 йилда 4 маротаба

чоп этилади.

Ўзбекистон худудида

тарқатилади.

Тахририят манзили:

140100, Самарқанд шаҳар,

Амир Темур кўчаси, 9-уй,

тел.: +998(66)233-28-38,

+998(97)913-74-40

факс: +998(366)231-12-53

эл.почта:

samisiservis@mail.ru

Тахририят кенгаши раиси:

М.Э.Пўлатов – Самарқанд иқтисодиёт ва сервис
институту ректори, и.ф.д., профессор

Тахририят кенгаши раиси ўринбосари:

Д.Х.Асланова – СамИСИ илмий ишлар ва
инновациялар бўйича проректори, и.ф.н., профессор

Тахрир кенгаши аъзолари:

Б.А.Бегалов – Ўзбекистон Республикаси Президенти
хузуридаги Статистика агентлиги директори, и.ф.д.,
профессор

М.Қ.Пардаев – СамИСИ профессори, и.ф.д.

Б.К.Ғоибназаров – и.ф.д., профессор.

М.М.Мухаммедов – СамИСИ профессори, и.ф.д.

Д.Р.Зайналов – СамИСИ профессори, и.ф.д.

О.М.Муртазаев – ТДИУ СФ директори, и.ф.д., проф.

М.Р.Болтабаев – ТДИУ профессори, и.ф.д.

Р.Х.Эргашев – ҚарМИИ профессори, и.ф.д.

И.С.Тўхлиев – СамИСИ профессори, и.ф.д.

К.Б.Уразов – СамИСИ профессори, и.ф.д.

Қ.Ж.Мирзаев – СамИСИ профессори, и.ф.д.

Б.И.Исроилов – ТДИУ профессори, и.ф.д.

Г.М.Шодиева – СамИСИ профессори, и.ф.д.

Б.Абдукаримов – СамИСИ профессори, и.ф.н.

Р.Қобилов – Самарқанд вилояти ҳокими ўринбосари

С.Н.Тошназаров – СамИСИ профессори, и.ф.д.

Р.Н.Нормахматов – СамИСИ профессори, т.ф.д.

А.Бектемиров – СамИСИ профессори, и.ф.д.

О.М.Пардаев – СамИСИ профессори, и.ф.д.

М.Т.Алимова – СамИСИ профессори, и.ф.д.

З.Дж. Адилова – ТДИУ профессори, и.ф.д.

Ш.О.Қувондиқов – СамИСИ профессори в.б., иқтисод
фанлари доктори

Л.Н.Халикова – СамИСИ профессори, DSc

Ф.А.Сафаров – СамИСИ доценти, DSc

А.М.Каримова – СамИСИ профессори в.б., DSc

МЕНЕЖМЕНТ ВА МАРКЕТИНГ	
Sanjarbek Komiljon o‘g‘li Boyjigitov Bозor mexanizmlarini takomillashtirishda iste‘molchilarning sodiqligidan foydalanish yo‘llari	155
Нилуфар Абдуазизовна Рахимова Замонавий ташкилотларда бошқарув тузилмаларининг аҳамияти ва турлари	158
Ирода Аминжоновна Умурзакова Рекламная деятельность в экономике: проблемы и перспективы	162
МОЛИЯ, ПУЛ МУОМАЛАСИ ВА КРЕДИТ	
Эркин Норматович Ходжаев, Зухур Давронович Ниёзов, Ойбек Эркинович Ходжаев Молиявий ресурсларни кўпайтиришда вексель муомаласидан фойдаланиш	166
БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИ, ИҚТИСОДИЙ ТАҲЛИЛ ВА АУДИТ	
Азимжон Фаррухович Мустафоев Республика миллий иқтисодиётида нодавлат таълим ташкилотларининг бухгалтерия ҳисоби субъектлари сифатидаги хусусиятлари	171
Azamat Abdiraximovich Eshonqulov Tarkibida sho‘ba korxonasi bor korxonalarda konsolidatsiyalashgan MHXS asosida tuzish uslubiyotini takomillashtirish	177
Maуram Xamidovna Xalimova Aksiyadorlik jamiyatlarining auditorlik tekshiruvida yuzaga keladigan muammolari va istiqbollari	182
Заррух Умарович Мухаммадиев Молиявий ҳисоботнинг халқаро стандартлари асосида капитал инвестициялар ҳисобини такомиллаштириш: халқаро ва миллий жиҳатлар	188
Dilfuza Samiddinovna Tashnazarova Process costing tizimini takomillashtirish masalalari	193
Iroda Boykobilova Issues of bringing accounting and reporting of economic entities into line with national and international standards.	196
Тоҳир Толмас ўғли Сатторов Корхоналарда пайпоқ ишлаб чиқариш жараёнлари ҳисобининг хусусиятлари	201
ТАЪЛИМ, КАДРЛАР ТАЙЁРЛАШ ВА ПЕДАГОГИКА	
Дилобар Караматовна Гафурова Олий таълим муассасалари рақобатбардошлиги билан боғлиқ кўрсаткичлар таҳлили	205
Mohinur Ravshanbekovna Maxmudova O‘zbekistonning barqaror rivojlanishida bilimlar iqtisodiyotining ahamiyati	210
Тимур Ибодуллаевич Ибрагимов Таълим хизматлари бозорини таҳлил қилишда корреляция таҳлилини қўллаш амалиёти	214
ИБРАТЛИ БИТИКЛАР	
Мамаюнус Қаршибаевич Пардаев Ҳаёт ҳақида мутафаккирлар ҳикматлари	217

Тимур Ибодуллаевич Ибрагимов – ТДИУ Самарқанд филиали, Яшил иқтисодиёт ва барқарор бизнес кафедраси ўқитувчиси

ТАЪЛИМ ХИЗМАТЛАРИ БОЗОРИНИ ТАҲЛИЛ ҚИЛИШДА КОРРЕЛЯЦИЯ ТАҲЛИЛИНИ ҚЎЛЛАШ АМАЛИЁТИ

Аннотация. Мақолада таълимга бўлган талаб, таълим хизматлари нархлари ва таълим сифати ўртасидаги боғлиқликни ақс эттирувчи корреляцион таҳлил мисоллари келтирилган. Корреляцион таҳлилдан фойдаланиш таълим хизматлари бозорини ривожлантириш ва стратегик қарорларни қабул қилишда муҳим аҳамиятга эга эканлиги таъкидланган.

Калит сўзлар: таълим хизматлари, корреляция таҳлили, таълим сифати, талаб ва таълим нархлари, иш ҳақи, бозор таҳлили, стратегик қарорлар.

Кириш. Таълим хизматлари бозори – бу муаммоли ва комплекс соҳалардан бири бўлиб, уни таҳлил қилишда турли иқтисодий, ижтимоий ва техник кўрсаткичлардан фойдаланиш муҳим. Корреляция таҳлили (корреляция коэффициенти) — бу икки ёки ундан ортиқ ўзгарувчилар ўртасидаги муносабатни аниқлашга ёрдам берувчи статистик метод. Таълим хизматларини таҳлил қилишда корреляция, масалан, талаб ва таълимнинг сифати, талаб ва нархлар, талаб ва ўқитувчиларнинг иш ҳақлари орасидаги алоқаларни тушунишга имкон беради.

Ушбу мақолада, таълим хизматлари бозоридаги талаб ва турли омиллар (мисол учун, таълимнинг сифати, ўқитувчиларнинг иш ҳақи, таълимнинг нархлари ва талабнинг динамикаси) ўртасидаги корреляция таҳлилини амалга оширишга доир аниқ мисоллар келтирилади.

Мавзуга оид адабиётларнинг таҳлили. Ушбу мақола, таълим хизматлари бозорининг таҳлилида корреляция таҳлилининг қўлланишини ва унинг аҳамиятини таҳлил қилишга қаратилган бўлиб, таълим ва иқтисодиётнинг ўзаро алоқалари, шунингдек, бозорнинг юқори ривожланиш динамикасига таъсир қилувчи омиллар ҳақида умумий тасаввур шакллантиради. Таълим хизматлари бозорининг таҳлилида статистик ва иқтисодий усуллардан самарали фойдаланиш бўйича келажакдаги тадқиқотлар учун йўл харитаси яратилади. Бунинг учун хорижда ҳамда Ўзбекистонда мавзу доирасида изланишлар олиб бораётган бир қатор олимлар ва тадқиқотчиларнинг илмий асарлари ўрганилган. Булар қаторида Беккер Г., Г. Толлок Г., Селдон Р., Шен Г., Занг Й., Кауфман С.Р., Томпсон Д.П., Головач А. В., Михайлова Н, Петрова М. А., Аширова С. Ш., Бахтиёров И., Ахмедов У., Каримова Л., Тўраев, И. Б., Усманова С. каби олимларнинг мавзунинг ёритишдаги илмий ишларини таъкидлаб ўтиш керак.

Тадқиқот методологияси. Тадқиқотни ёритишда мавзуга оид адабиётлар, ўрганилаётган соҳага оид кўрсаткичлар ҳар томонлама хорижда ва Ўзбекистонда корреляция таҳлили зарур ўзгарувчилар ўртасидаги муносабатни аниқлашга ёрдам берувчи статистик усуллар, бир қатор илмий тадқиқотлар, мавжуд манбалар ўрганилди, шунингдек қиёсий таҳлил, синтез, мантикий абстракт фикрлаш, индуктив ва дедуктив таққослаш каби усуллар қўлланилди.

Таҳлил ва натижалар. Корреляция таҳлилининг моҳияти ва аҳамияти. Корреляция — бу икки ёки ундан ортиқ ўзгарувчи ўртасидаги статистик алоқадир. Корреляция коэффициенти r т -1 дан +1 гача бўлиши мумкин:

$r=+1$: Икки ўзгарувчи ўртасида аниқ ижобий алоқа бор, яъни бир ўзгарувчи ўсса, иккинчиси ҳам ўсади.

$r=-1$: Икки ўзгарувчи ўртасида аниқ салбий алоқа бор, яъни бир ўзгарувчи ўсса, иккинчиси камаяди.

$r=0$: Ўзгарувчилар ўртасида алоқа йўқ.

Таълим хизматлари бозорида корреляция таҳлилини қўллаш.

Мисол: Таълимга талаб ва таълим нархлари ўртасидаги корреляция

Ҳолат: Бир неча йил давомида таълим хизматларининг талаб ва нархлари ўртасидаги алоқани аниқлаш.

Маълумотлар:

2021 йилдан 2023 йилгача бўлган даврда хусусий таълим муассасалари томонидан таклиф этилган таълим хизматлари нархлари ва талаба сони ҳақидаги маълумотлар олинган.

Йил	Талабалар сони (минг)	Таълим нархи (сум)
2021	30	4,000,000
2022	35	4,500,000
2023	40	5,000,000

Корреляция таҳлили: Талабалар сони ва таълим нархи ўртасидаги алоқа текширилади. Таълим нархининг ошиши талабга таъсир этган бўлиши мумкин.

1. *Корреляция коэффициентни ҳисоблаш:*

r- коэффициентни ҳисоблаш учун статистик дастур ёки ҳисоблашдаги формулалардан фойдаланиш мумкин.

Агар r- ижобий бўлса, демак, нарх ва талаб ўртасида ижобий алоқа бор, яъни нарх ошса, талаб ҳам ортиши мумкин.

Натижа: Агар $r=+0.8$ бўлса, бу талаб ва нархлар ўртасида кучли ижобий корреляция борлигини англатади, яъни нарх ошиши талабнинг ортишига олиб келган.

Мисол: Ўқитувчиларнинг иш ҳақи ва таълим сифати ўртасидаги корреляция

Ҳолат: Таълим сифати ва ўқитувчиларнинг иш ҳақи ўртасидаги алоқани аниқлаш.

Маълумотлар: Таълим муассасаларида ишлайдиган ўқитувчиларнинг иш ҳақи ва уларнинг талабаларга ўқитиш самарадорлиги (метрикаларга асосланган) ҳақидаги маълумотлар:

Маълумот тури	2021	2022	2023
Ўқитувчиларнинг иш ҳақи (сум)	3,500,000	4,000,000	4,500,000
Таълимнинг сифати (қайдлар асосида)	70%	75%	80%

Корреляция таҳлили:

- Ўқитувчиларнинг иш ҳақи ва таълим сифати ўртасидаги алоқани таҳлил қиламиз.

- Иш ҳақининг ошиши таълим сифатига ижобий таъсир кўрсатиши мумкин.

1. *Корреляция коэффициентни ҳисоблаш:*

- Агар r- кўрсаткич ижобий бўлса, демак, иш ҳақи ва таълим сифати ўртасида ижобий алоқа мавжуд.

Натижа: Агар $r=+0.85$ бўлса, бу ўқитувчиларнинг иш ҳақи ошиши билан таълим сифати орасида чуқур ижобий алоқа борлигини кўрсатади. Бу, ўз навбатида, ўқитувчиларнинг иш ҳақи ошиши, таълим самарадорлигини оширишга олиб келиши мумкинлигини кўрсатади.

Мисол: Таълим хизматларининг таъминот ва талаб ўртасидаги корреляция

Ҳолат: Таълим хизматлари бозорида таъминот ва талаб ўртасидаги алоқани аниқлаш.

Маълумотлар:

Йил	Таълим муассасалари сони	Талабалар сони (минг)
2021	100	50
2022	120	60
2023	150	70

Корреляция таҳлили: Таълим муассасалари сони ва талаба сони ўртасидаги корреляцияни аниқлаш.

1. *Корреляция коэффициентни ҳисоблаш:*

Агар $r=+0.9$ бўлса, бу таълим муассасалари сони ва талаба сони ўртасида ижобий алоқа борлигини англатади.

Натижа:Ижобий корреляция кўрсаткичлари таълим хизматларига бўлган талабнинг талабга жавоб бериш учун кўшимча таълим муассасалари қурилишини ишга солиш талабини кўрсатади.

Таълим хизматлари бозорини ривожлантиришда корреляция таҳлилининг аҳамияти.

Корреляция таҳлили таълим хизматлари бозорида келгусидаги стратегик қарорлар қабул қилиш учун муҳим аҳамиятга эга:

- Талаб ва таълимнинг сифати: Агар таълимнинг сифати ва талаб ўртасида ижобий корреляция бор экан, давлат ва хусусий сектор инвестицияларни таълим сифатига кўшишга кўпроқ эътибор беришлари керак.

- Ўқитувчиларнинг иш ҳақи ва таълим сифати: Агар ўқитувчиларнинг иш ҳақи таълимнинг сифатига ижобий таъсир кўрсатса, у ҳолда ўқитувчиларнинг маошини оширишга имтиёзлар бериш стратегиясини тўғри деб ҳисоблаш мумкин.

- Таълим муассасаларининг кўпайиши ва талаб: Агар таълим муассасаларининг кўпайиши талабнинг ортишига олиб келса, янги таълим муассасалари ва инклюзив таълим тизимлари қурилишига кўшимча сармоя киритиш керак.

Хулоса ва таклифлар. Таълим хизматлари бозори иқтисодийнинг муҳим тармоғи бўлиб, унинг самарали ривожланиши жамиятнинг барқарорлигини ва фаровонлигини таъминлашда муҳим роль ўйнайди. Бозордаги номутаносибликлар, талаб ва таклиф ўртасидаги ўзаро алоқалар, дастурларнинг самарадорлиги ва таҳлилларини аниқ ва ишончли шаклда олиб бориш учун турли математик ва статистик усуллардан фойдаланиш муҳим.

Юқоридаги мисоллардан келиб чиқиб хулоса қилиш мумкинки, таълим хизматлари бозорини таҳлил қилишда **корреляция таҳлилини** қўллаш, бозорнинг ўзаро алоқа ва динамикасини аниқлашга ёрдам беради. Амалий таклифлар орқали бозорни тадқиқ қилишда давлат ва хусусий секторлар ўртасидаги ҳамкорликни кучайтириш, талаб ва таклиф ўртасидаги ўзаро алоқаларни аниқлаш ва бозор ривожланишини прогнозлашга ёрдам беради. Корреляция таҳлилининг самарали қўлланилиши натижасида, таълим соҳасидаги стратегик қарорлар аниқ ва ишончли бўлади.

Амалий таклифлар:

1. *Таълим хизматлари бозорида иқтисодий омилларнинг таъсирини аниқлаш учун корреляция таҳлилини чуқурлаштириш йўналиши бўйича:*

- Таълимга бўлган талаб ва таклифнинг иқтисодий омиллар билан қандай ўзаро алоқа қилишига диққат қаратиш лозим. Масалан, оила даромадлари, ишсизлик даражаси, инфляция ва бошқа макроиқтисодий кўрсаткичлар билан таълимга бўлган талабнинг ўзаро корреляциясини аниқлаш ва таҳлил қилиш муҳим.

- Таълим муассасалари ва давлат сиёсатининг таъсирини кўрсатиш учун, таълимга сармоя киритиш ва унинг қайтаримларини аниқлаш учун корреляция таҳлилини қўллаш зарур. Шу тариқа, иқтисодий ўзгаришлар ва бозорнинг динамикасини таҳлил қилишга ёрдам беради.

2. *Таълим хизматлари бозорининг секторларига бўлган талаб ва таклиф ўртасидаги корреляцияни ишлаб чиқишда:*

- Бозордаги талаб ва таклифнинг аниқ секторларига нисбатан олиб бориладиган корреляция таҳлили, таълим тизимини оптималлаштириш ва бир қатор соҳалардаги узок муддатли стратегияларни ишлаб чиқиш учун юқори технологиялар, техник таълим, ёки гуманитар фанларга бўлган талабни таҳлил қилишда муҳим аҳамиятга эга.

- Таълим секторининг ҳар бир сегментига (масалан, олий таълим, касб-ҳунар таълими, ўрта таълим, мактабгача таълим) бўлган талабнинг иқтисодий омиллар ва корреляция билан алоқасини аниқлаш, бу соҳаларга инвестицияларни жалб қилишда самарали ёндашувларни ишлаб чиқишга ёрдам беради.

3. *Давлат сиёсатининг ва таълим тизимидаги реформа ва инновацияларнинг бозорга таъсирини ҳисобга олишида:*

- Давлатнинг таълимга бўлган сармоysi ва таълим сиёсати ҳамкорлигида, таълим хизматлари бозоридаги талаб ва таклифни таҳлил қилиш учун корреляция таҳлилини қўллаш керак. Давлатнинг таълимга бўлган инвестициялари, субсидиялар, таълим стандартлари ва қонунчилик ўзгаришларининг бозорга таъсирини аниқлаш зарур.

4. *Таълим хизматларига бўлган талабни прогнозлаш учун корреляция таҳлилининг дастурий таъминот ва моделлар орқали такомиллаштиришида:*

- Таълим хизматларига бўлган талабни прогнозлаш учун, мавжуд маълумотларни чуқур таҳлил қилишда корреляция таҳлилининг аниқ математик моделларидан фойдаланиш лозим. Бозордаги талаб ва таклифнинг ўзаро алоқасини яққол кўрсатиш учун статистик дастурлар, машинани ўрганиш ва сунъий интеллектнинг замонавий усулларини қўллаш фойдали бўлиши мумкин.

- Таълим соҳасидаги динамик ўзгаришларни, демографик ўзгаришлар ва ижтимоий шарт-шароитлар билан боғлиқ тенденцияларни прогнозлашда, корреляция таҳлилининг аниқ математик моделлари ва прогнозлаш воситаларини ишлаб чиқиш зарур.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Бахтиёров, И. "Таълим хизматлари бозори: Муаммолар ва ривожланиш йўналишлари". Тошкент: 2022. Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги.

2. Ахмедов, У. "Корреляция таҳлили ва унинг амалиётдаги ўрни". Тошкент: 2020. Иқтисодий тадқиқотлар институти.

3. Каримова, Л. "Ўзбекистонда таълимнинг сифатини ошириш йўллари". Тошкент: 2021. Академия матбааси.

4. Михайлова, Н. "Анализ рынка образовательных услуг: Методы и практики". Москва: 2019. Высшая школа экономики.

5. Shen, H., & Zhang, Y. (2020). "Education Markets: Price Dynamics and Demand Analysis". London: Springer.

6. Усманова, С. "Образовательные услуги и их влияние на рынок труда". Тошкент: 2018. Иқтисодий таълим муассасалари маркази.

<p>Т.Ибрагимов</p> <p>Практика применения корреляционного анализа при анализе рынка образовательных услуг</p> <p>Аннотация: В статье представлены примеры корреляционного анализа, которые отражают связь между спросом на образование, ценами на образовательные услуги и качеством образования. Подчеркивается, что использование корреляционного анализа важно при развитии рынка образовательных услуг и принятии стратегических решений.</p> <p>Ключевые слова: образовательные услуги, корреляционный анализ, качество образования, спрос и цены на образование, зарплата, анализ рынка, стратегические решения.</p>	<p>T.Ibragimov</p> <p>Practice of applying correlation analysis in educational services market analysis</p> <p>Abstract. The article provides examples of correlation analysis reflecting the relationship between demand for education, education service prices, and educational quality. It highlights that the application of correlation analysis is crucial in the development of the educational services market and in making strategic decisions.</p> <p>Keywords: educational services, correlation analysis, quality of education, demand and education prices, salaries, market analysis, strategic decisions.</p>
--	--

ISSN 2091-5187

☞ “СЕРВИС” ☞

Журнал Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти таҳририят
бўлимида нашрга тайёрланди.

20.11.2024 йилда теришга берилди. 05.12.2024 йилда босишга рухсат этилди.
Офсет босма қоғози. Қоғоз бичими 60x84_{1/8}. “Times” гарнитураси. Офсет
босма усули. Шартли босма табоғи 15,76. Ҳисоб-нашриёт
табоғи 13,75. Адади 100 нусха. Буюртма № 0134А/24

Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институтининг
матбаа бўлимида чоп этилди.
Лицензия № 025316.
Реестр № Х-119112.

Манзил: Самарқанд шаҳри, Шохрух кўчаси, 60-уй.

© Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти, 2024.